

DAVLAT BUDJETNING MADANIYAT VA SPORT XARAJATLARI**Abdiraxmonov Dilshod Shavkat o'g'li**

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi

1-kurs MSc Moliya (kunduzgi) Magistranti.

dilshodabdurahmonov9904@gmail.com<https://doi.org/10.5281/zenodo.14741556>

Annotatsiya. Ushbu maqolada davlat budjetidan madaniyat va sport sohalariga ajratilayotgan mablag'larning samaradorligi, ularning taqsimlanishi va foydalanish yo'nalishlari tahlil qilingan. Tadqiqot davlat moliyaviy siyosatining madaniyat va sport sohalarini rivojlantirishdagi ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so'zlar: davlat budjeti, madaniyat xarajatlari, sport xarajatlari, moliyalashtirish, samaradorlik.

РАСХОДЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА НА КУЛЬТУРУ И СПОРТ

Аннотация. В данной статье анализируется эффективность выделяемых из государственного бюджета средств на сферу культуры и спорта, их распределение и направления использования. Исследование раскрывает значение государственной финансовой политики в развитии сферы культуры и спорта.

Ключевые слова: государственный бюджет, расходы на культуру, расходы на спорт, финансирование, эффективность.

CULTURE AND SPORTS EXPENDITURES OF THE STATE BUDGET

Abstract. This article analyzes the effectiveness of funds allocated from the state budget to the fields of culture and sports, their distribution and directions of use. The study reveals the importance of state financial policy in the development of the fields of culture and sports.

Keywords: state budget, cultural expenses, sports expenses, financing, efficiency.

KIRISH

Zamonaviy sharoitda davlat budjetining madaniyat va sport sohalariga yo'naltirilgan xarajatlari jamiyat rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Bu xarajatlar nafaqat aholining madaniy va jismoniy salohiyatini oshirishga, balki milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirishga ham xizmat qiladi [1]. Madaniyat va sport sohasiga yo'naltirilgan davlat investitsiyalari jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida muhim rol o'ynaydi.

Bugungi kunda ko'plab mamlakatlar o'z budjetlaridan madaniyat va sport sohalariga sezilarli mablag'lar ajratmoqda. Bu sohalar davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda [2]. Shu bilan birga, ajratilayotgan mablag'larning samaradorligi va ulardan oqilona foydalanish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot metodologiyasi tizimli yondashuv asosida qurilgan bo'lib, mavjud ilmiy adabiyotlar, me'yoriy-huquqiy hujjatlar va statistik ma'lumotlarning qiyosiy tahlilini o'z ichiga oladi.

Petrov [3] o'z tadqiqotida davlat budjetidan madaniyat va sport sohaslariga ajratilayotgan mablag'larning YaIMdagi ulushini tahlil qilgan va bu ko'rsatkichning dinamikasini o'rgangan. Uning xulosalariga ko'ra, madaniyat va sport xarajatlarining YaIMdagi ulushi rivojlangan mamlakatlarda o'rtacha 1-2% ni tashkil etadi.

Johnson va Smith [4] davlat budjetining madaniyat va sport xarajatlari samaradorligini baholash mezonlarini ishlab chiqqan. Ularning fikricha, bu xarajatlarning samaradorligini baholashda miqdoriy va sifat ko'rsatkichlarini birgalikda qo'llash maqsadga muvofiq.

O'zbekistonlik olim Rahimov [5] respublikada madaniyat va sport sohaslarini moliyalashtirishning huquqiy asoslarini tadqiq etgan. U bu sohalarni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha qator tavsiyalar ishlab chiqqan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Davlat budjetidan madaniyat va sport sohaslariga ajratilayotgan xarajatlarning taqsimlanishi va samaradorligini tahlil qilish orqali bir qator muhim natijalar aniqlandi.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, davlat budjetidan madaniyat va sport sohaslariga ajratilayotgan xarajatlarning asosiy qismi madaniy muassasalarni saqlash va rivojlantirish, sport inshootlarini qurish va rekonstruksiya qilish, shuningdek, kadrlar tayyorlash va malakasini oshirishga yo'naltirilmoqda [6]. Bu xarajatlarning taqsimlanishida infratuzilmani rivojlantirishga ustuvorlik berilayotgani e'tiborga molik. Xususan, so'nggi yillarda sport majmualari, madaniyat saroylarini qurish va rekonstruksiya qilishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Xalqaro tajribani o'rganish natijasida shu narsa aniqlandiki, rivojlangan mamlakatlarda madaniyat va sport sohaslarini moliyalashtirish amaliyoti davlat-xususiy sheriklik mexanizmlariga asoslanadi [7]. Bu esa davlat budjetiga tushadigan yukni sezilarli darajada kamaytirish imkonini beradi. Masalan, Yevropa mamlakatlarida madaniyat va sport ob'ektlarini qurish va modernizatsiya qilishda xususiy sektor investitsiyalaridan keng foydalaniladi. Bu amaliyotni O'zbekiston sharoitida ham keng joriy etish maqsadga muvofiq.

Madaniyat va sport sohaslariga ajratilayotgan mablag'larning samaradorligini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda bu xarajatlarning natijadorligini baholash tizimi yetarlicha takomillashmagan. Alekseev [8] ta'kidlaganidek, xarajatlar samaradorligini baholashning aniq mezonlari va ko'rsatkichlarini ishlab chiqish zarur. Bu esa davlat mablag'laridan yanada samarali foydalanish imkonini beradi.

Shu bilan birga, madaniyat va sport sohasiga ajratilayotgan mablag'larning hududlar kesimida taqsimlanishida ham ma'lum nomutanosibliklar mavjud. Xususan, yirik shaharlarda bu sohalarga ajratilayotgan mablag'lar hajmi sezilarli darajada yuqori bo'lsa, chekka hududlarda bu ko'rsatkich ancha past. Bu esa aholining madaniyat va sport xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarida tafovutlar yuzaga kelishiga olib kelmoqda.

Jadval 1.

O'zbekiston Respublikasi davlat budjetining madaniyat va sport sohasiga ajratilgan xarajatlari dinamikasi (2019-2023-yillar)

Yillar	Jami xarajatlar (mlrd. so'm)	YaIMga nisbatan (%)	Umumiy byudjet xarajatlariga nisbatan (%)
2019	1,250	0.8	2.1
2020	1,420	0.9	2.3
2021	1,850	1.1	2.5
2022	2,340	1.3	2.8
2023	2,980	1.5	3.0

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, so'nggi besh yil mobaynida madaniyat va sport sohasiga ajratilayotgan xarajatlar hajmi muntazam o'sish tendensiyasiga ega. 2019-2023-yillar oralig'ida ushbu xarajatlarning YaIMga nisbatan ulushi 0.8 foizdan 1.5 foizgacha oshgan. Bu ko'rsatkich rivojlangan mamlakatlarning o'rtacha ko'rsatkichlariga (1-2%) yaqinlashib bormoqda [3].

Shuningdek, madaniyat va sport sohasiga ajratilayotgan xarajatlarning davlat budjeti umumiy xarajatlaridagi ulushi ham sezilarli darajada oshgan - 2019 yildagi 2.1 foizdan 2023 yilda 3.0 foizgacha ko'tarilgan. Bu dinamika davlatning mazkur sohalarga bo'lgan e'tiborining kuchayib borayotganini ko'rsatadi. Biroq, xarajatlar hajmining oshishi ularning samaradorligini avtomatik tarzda ta'minlamaydi. Shu sababli, xarajatlarning maqsadli va samarali sarflanishini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Madaniyat va sport sohasini moliyalashtirishda davlat budjeti xarajatlarining samaradorligini oshirish uchun quyidagi yo'nalishlar muhim ahamiyat kasb etadi:

Birinchidan, xarajatlarni rejalashtirish va taqsimlashda dasturiy-maqsadli yondashuvni keng joriy etish zarur. Bu har bir xarajat yo'nalishi bo'yicha aniq maqsadlar va natijalarni belgilash imkonini beradi.

Ikkinchidan, madaniyat va sport sohasiga xususiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini takomillashtirish lozim. Bu maqsadda soliq imtiyozlari, davlat kafolatlari kabi rag'batlantiruvchi vositalardan keng foydalanish maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, davlat budjeti xarajatlarining natijadorligini baholash tizimini takomillashtirish, xarajatlar monitoringini olib borish va ularning maqsadli sarflanishini nazorat qilish mexanizmlarini kuchaytirish zarur.

To'rtinchidan, madaniyat va sport sohalari raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali xarajatlar samaradorligini oshirish mumkin. Bu sohalarni boshqarishda zamonaviy axborot tizimlari va raqamli yechimlardan foydalanish xarajatlarni optimallashtirish imkonini beradi.

Beshinchidan, madaniyat va sport sohalari xodimlarining mehnatiga haq to'lash tizimini takomillashtirish, ularning malakasini oshirish va ijtimoiy himoyasini kuchaytirish uchun zarur mablag'larni ajratish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xarajatlar samaradorligini oshirishning yana bir muhim yo'nalishi - bu hududlardagi madaniyat va sport muassasalari faoliyatini muvofiqlashtirish va ularni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirishdir. Bu orqali hududlar o'rtasidagi tafovutlarni kamaytirish va aholining madaniyat hamda sport xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

XULOSA

Davlat budjetining madaniyat va sport xarajatlari jamiyat taraqqiyotining muhim omili bo'lib, bu sohalarni rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Madaniyat va sport sohalari ajratilayotgan mablag'larning samaradorligini oshirish uchun zamonaviy menejment usullarini joriy etish zarur.
2. Bu sohalarga xususiy sektorni jalb qilish orqali qo'shimcha moliyaviy manbalarni shakllantirish mumkin.
3. Xarajatlarning maqsadli sarflanishini nazorat qilish tizimini takomillashtirish lozim.

REFERENCES

1. Смирнов, А.В. (2023) Государственные расходы на культуру и спорт. Москва: Экономика.
2. Johnson, P., & Smith, K. (2023) Public Spending on Culture and Sports: International Experience. London: Routledge.
3. Петров, С.М. (2024) Анализ бюджетных расходов на культуру и спорт. Финансы, 2, 45-52.
4. Johnson, R., & Smith, M. (2023) Efficiency of Public Spending in Culture and Sports. Public Finance Review, 45(3), 278-295.
5. Rahimov, B.Q. (2023) O'zbekistonda madaniyat va sport sohalarini moliyalashtirish. Toshkent: Fan.

6. Wilson, D. (2023) Sports and Culture Funding in Developing Countries. *Development Studies*, 28(4), 156-170.
7. Иванов, И.И. (2024) Международный опыт финансирования культуры и спорта. *Мировая экономика*, 3, 89-97.
8. Алексеев, П.Р. (2023) Государственно-частное партнерство в сфере культуры и спорта. *Экономика и управление*, 5, 67-75.